

مقاله پژوهشی: الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی

[20.1001.1.24234621.1402.13.50.9.4](#)

وحید ریاضی^۱

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۵/۲۶

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۳/۱۸

چکیده

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران متشکل از سازمان‌های متبوعه با نگاه به آینده در یک محیط امنیتی پیچیده و نامشخص جهانی با عوامل مؤثر بر بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی بسیار متنوع فعالیت خواهند کرد که در برخی مواقع این عوامل بنیادی بوده و ریشه در فرهنگ و ساختار سیاسی کشور دارند. با توجه به پیچیدگی این محیط، نگارنده مقاله هدف‌گذاری خود را با ابتناء بر بُعد امنیتی سازمان‌های نظامی به منظور طراحی الگوی بازدارندگی راهبردی استوار ساخته است. این مقاله، با شناسایی و دسته‌بندی عوامل مؤثر محیط امنیتی سازمان‌های نظامی با دیدی جامع، با مطالعه مبانی نظری و پیشینه تحقیقات و هم‌چنین تحلیل اسناد بالادستی، در قالب هدف اصلی این مقاله می‌پردازد. سؤال اصلی تحقیق «الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی چیست؟» شناسایی عوامل اساسی بازدارندگی راهبردی در محیط امنیتی، از روش گردآوری داده‌ها؛ کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار آن‌ها نسبت به جمع‌آوری داده‌ها اقدام شده است. نوع تحقیق کاربردی توسعه‌ای است و رویکرد آمیخته با روش کمی (توصیفی) و کیفی (تحلیلی) و استفاده از پرسش‌نامه‌ی پیمایشی با ۳۲ نفر خبره انجام شده است. یافته‌های تحقیق در نهایت به ارائه‌ی الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی در محیط امنیتی منتهی شد که دارای ۶ بُعد، ۱۱ عامل و ۵۳ شاخص مؤثر می‌باشند و طی الگویی به متولیان ارائه شده است.

واژگان کلیدی: محیط امنیتی، بازدارندگی، بازدارندگی راهبردی، سازمان‌های نظامی؛

^۱ - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، پست الکترونیک

مقدمه

حوزه مطالعات امنیتی در کشور یک حوزه پژوهشی نسبتاً جوان و نوپا می‌باشد. امنیت از جمله مفاهیم بسیطی است که ارائه تعریف از آن به سادگی میسر نیست. امنیت سالم و بی‌خطر، رهایی از اضطراب، آزاد بودن از شک و ابهام، آزاد بودن از ترس و خطر و اطمینان داشتن در معانی امنیت آمده است (میرمعزی، ۱۳۹۰: ۱۸۰). امنیت عامل نسبی است، چنانچه سازمانی، فردی و یا جامعه‌ای واقعاً از خطر مورد نظر رها شده و یا در مقابل آن حفاظت شده باشد، آن فرد، سازمان و یا جامعه از امنیت برخوردار است که این تعریف عینی بودن امنیت مدنظر است. در تعریف ادراکی و ذهنی از امنیت، رها بودن واقعی از خطر مبین امنیت نیست؛ بلکه در صورتی که فرد، سازمان و یا جامعه "احساس" رها بودن از خطری را داشته باشد، نسبت به آن خطر از امنیت برخوردار است که در این تعریف، امنیت بیش از آن که مقوله‌ای قابل تعریف باشد، پدیده‌ای ادراکی و حسی است و تعیین درجه و مرتبه‌ای برای تثبیت چنین امنیتی، شاید هرگز امکان پذیر نباشد (ریاضی، ۱۳۹۹: ۱۲).

اعمال بازدارندگی (پیش از مطرح شدن نظریه‌های مربوط به آن) قدمتی به اندازه تاریخ جنگ دارد. در اواخر قرن ۱۹ تا دهه ۱۹۳۰ دولت‌ها اهتمام فراوانی به تأثیرگذاری بر رفتار متجاوزان احتمالی به واسطه ترسیم چشم‌انداز مجازات و تنبیه داشتند. در واقع بازدارندگی، دشمن را از نظر فیزیکی دفع نمی‌کند بلکه، به لحاظ روانی از تجاوز او ممانعت می‌کند. بازدارندگی به عنوان عنصری از دیپلماسی یا راهبرد ملی، مفهوم نوظهوری نیست. از زمانی که سلاح‌های نامتعارف گسترش یافت و قدرت‌های بزرگ بعد از جنگ جهانی دوم به این سلاح دست پیدا کردند، واژه بازدارندگی، نه تنها قوت بیشتری به خود گرفته، بلکه دارای اشاره ضمنی مشخصی نیز شده است. به عبارت دیگر، بازدارندگی عبارت است از تأمین توانمندی‌های لازم در کشور بازدارنده با این هدف که کشور مزبور بتواند به منظور متقاعد ساختن طرف مقابل با مجبور کردن آن به چشم پوشی از رفتاری معین یا وادار نمودن دشمن به صرف نظر از اهدافی که تعقیب می‌کند، تصمیم‌های لازم را اتخاذ نماید. بازدارندگی به معنای بکارگیری و استفاده از نیروهای مسلح به طور مستقیم نیست، بلکه به معنای عدم استفاده از نیروی نظامی است؛ طرف‌های وارد در منازعه با بررسی بسیار دقیق، خسارت‌های حاصل از یک جنگ بسیار بیشتر از دستاوردهای مثبت آن است، به طور قطع از توسل به جنگ خودداری خواهند کرد. (ریاضی ۱۳۹۹) بنابراین بازدارندگی یک راهبرد جنگ نیست بلکه، به عقیده‌ی بسیاری از صاحب‌نظران، نوعی راهبرد برای حفظ وضع موجود و در نهایت دستیابی به

صلح و استقرار آن است (اقبال، ۱۳۸۲: ۹۰).

عوامل مؤثر بر بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی آن‌هم در یک محیط امنیتی بسیار پیچیده بسیار متنوع می‌باشد. لذا از دغدغه‌های اصلی محقق در تألیف این مقاله توانمندی سازمان‌های نظامی در خصوص افزایش قدرت و توان بازدارندگی در برابر دشمن‌های نظام اسلامی است. در باب اهمیت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی ایجابی و یا چرایی مهم بودن تحقیق آن می‌توان: به رهنمودها و از قوه به فعل در آوردن منویات و تأکیدات مقام عظمای ولایت (مدظله‌العالی) اشاره کرد که می‌فرمایند: «... ملت ایران برای خود آبرویی جاودانه کسب کرد در دوران دفاع مقدس؛ پس قدرت نیروهای مسلح بازدارنده نیز هست. آمادگی نیروهای مسلح اعم از ارتش، سپاه، بسیج و سایر نیروها، فقط به معنای آمادگی برای پیروزی در مقابل دشمن نیست بلکه باید این آمادگی، بازدارنده نیز باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی نوشهر، مورخ ۱۳۹۴/۰۷/۰۸). شناسایی و تبیین محیط امنیتی، افزایش توان بازدارندگی نیروهای مسلح و کاهش آسیب‌پذیری‌ها، و اصلاح وضعیت موجود سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران با ارائه‌ی الگوی تعریف شده، اشاره کرد. در باب ضرورت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی سلبی تحقیق؛ چه کارکردهایی می‌تواند داشته باشد به مواردی هم‌چون: کم‌توجهی به جلوگیری از غافلگیری راهبردی، افزایش تهدیدات و روند صعودی آن اشاره داشت. در همین رابطه طراحی الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی؛ به عنوان هدف اصلی و در همین راستا و هم‌خوان با هدف، سؤال اصلی تحقیق؛ الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی کدام است؟ مورد بررسی قرار گرفته است. این مقاله فاقد فرضیه می‌باشد و محقق به دنبال پاسخ به سؤال است. قلمرو موضوعی تحقیق امنیتی و قلمرو زمانی در حوزه‌ی تحقیق مربوط به سال ۹۸ و ۹۹ و قلمرو زمانی بلندمدت تحقق تا تغییر در ابعاد و مؤلفه‌های تحقیق پابرجا خواهد ود. قلمرو مکانی تحقیق نیز مربوط به جمهوری اسلامی ایران است.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

پیشینه‌شناسی

در نگاه پیشینه‌ی تحقیق می‌توان به یافته‌هایی در این مورد به شرح ذیل اشاره کرد:

- دهقانی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بازدارندگی سایبری در امنیت جهانی: تهدید سایبری روسیه و چین علیه زیرساخت‌های حیاتی آمریکا» در قالب روش توصیفی-تحلیلی برای پاسخ به

سؤال پژوهش بهره می‌برد. نشان دادند که فهم بازدارندگی در فضای سایبر مشکل است؛ جلوگیری از آسیب در فضای سایبر، سازوکارهای پیچیده‌ای مانند تهدید به تلافی، انکار، گرفتار کردن و هنجارها را می‌طلبد. فرمول بندی یک استراتژی مؤثر در عصر سایبر، نیازمند فهمی گسترده تر و چندبعدی از مفهوم بازدارندگی است و نیاز نیست که پاسخ یک حمله سایبری را تنها با ابزار سایبری بدهیم.

- احدی و شاه‌محمدی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «طرح راهبردی دفاع سایبری جمهوری اسلامی ایران در حوزه بازدارندگی»، در قالب روش‌های کمی و کیفی و روش دلفی، به نتایجی دست یافتند که عبارتند از: هرچند بازدارندگی در حوزه سایبر متفاوت و پیچیده‌تر از بازدارندگی نظامی است. اما با رعایت الزامات آن و بهره‌گیری از شیوه‌های مناسب می‌توان به آن دست یافت و بدین ترتیب هزینه‌ی دفاع در این حوزه تا حد قابل توجهی کاهش می‌یابد.

- کریمی (۱۳۹۱)، رساله‌ی خود را با عنوان «تبیین الگوی بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی ج.ا.ایران در مقابله با تهدیدات ناهمتراز»، تنظیم و دفاع کرد. در این رساله وی با توجه به ویژگی‌های ج.ا.ا. در فرآیندی علمی، مفهوم بازدارندگی همه‌جانبه که در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران نیز به آن تصریح شده است را بازشکافی نموده و ابعاد و مولفه‌های آن را با تأکید بر حوزه دفاعی مورد تجزیه و تحلیل علمی قرار داد و در نهایت، الگوی بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی جمهوری اسلامی ایران را در مقابله با تهدید ناهمتراز ارائه نموده است.

- عبداله‌خانی (۱۳۸۳)، پژوهشی با عنوان «نظریه‌های امنیت: مقدمه‌ای به طرح‌ریزی دکتربین امنیت ملی»، در سال ۱۳۸۳ تبدیل به کتاب گردید. مشتمل بر ۱۴ فصل می‌باشد که صرفاً فصول بخش اول آن درباره مطالعات امنیتی است و در آن مطالعات امنیتی و مکاتب امنیتی مانند رئالیسم، کپنهاک، جهان سوم، انتقادی، فراساختارگرایان و سازه‌انگاران مورد مطالعه قرار گرفته است. ایده‌ها و آگاهی‌های مناسبی را در خصوص روش‌شناسی در حوزه امنیت ارائه می‌دهد.

- اقبالی (۱۳۸۲)، در مقاله‌ای با عنوان «الگوی تعاملی اصول بازدارندگی بر مبنای فرامین فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی)» در قالب روش تحلیل محتوا نشان داده است که برای جلوگیری از غافلگیری باید قدرت و توان بازدارندگی در نیروهای مسلح افزایش یابد. در این تحقیق که از نوع توسعه‌ای کاربردی می‌باشد ادبیات موجود در خصوص بازدارندگی از دیدگاه اندیشمندان داخلی و خارجی مطالعه شده و در نهایت فرمایشات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) در حد توان استخراج و مورد تحلیل گفتمان قرار گرفته است و بر مبنای آن یک الگوی تعاملی از عوامل

قدرت ساز بازدارندگی برای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران استخراج شده است. مقالات یادشده در فصلنامه‌های متعددی به چاپ رسیده که همگی گویای این مطلب است که بازدارندگی فعلی است که از دید هیچ دولت و کشوری نباید مغفول بماند و در تأثیرگذاری آن به‌طور ویژه باید توجه کرد.

مفهوم‌شناسی

تعاریف متعدد و متنوعی در خصوص واژه‌ی بازدارندگی^۱ در متون مختلف آمده است. در ادامه معانی اصطلاحی بازدارندگی با قید استناد در جدول شماره ۱ اشاره می‌شود.

جدول ۱ تعاریف بازدارندگی

ردیف	تعریف بازدارندگی	استناد به
۱	تهدید به وارد ساختن لطمات برای ممانعت از عمل کسی که مخالف اقدام وی هستید.	گارن‌هام(۱۳۷۹)
۲	تلاش‌های حساب شده برای بهره برداری از رفتار دیگران از طریق تهدیدات مشروط	فریدمن(۱۳۸۹)
۳	اقدام یا مجموعه‌ای از اقدامات که برای پیشی جستن از اقدامات خصمانه‌ی دشمن صورت می‌گیرد. تئوری بازدارندگی یعنی کوشش یکی برای اعمال نفوذ در دیگری تا او را از اقدام به عملی که متضمن خسارت یا هزینه‌ای برای اولی است باز دارد.	(الیوت و رچینالد، ۱۳۷۸: ۳۷۰)
۴	بازدارندگی را می‌توان نوعی رابطه سیاسی و اجتماعی دانست که در آن طرف اول می‌کوشد در رفتار طرف دوم و در جهت هدف یا هدف‌های خاصی اعمال نفوذ کند، اما بازدارندگی شامل نوع خاصی از اعمال نفوذ است که ضمن آن طرف مقابل تهدید می‌شود که چنان‌چه در جهت مطلوب عمل کند، مورد مجازات یا دست کم محرومیت قرار نخواهد گرفت.	(کریمی، ۱۳۹۸: ۳۷)
۵	بازدارندگی، افزایش امکان توقف حمله تهاجمی (ضربه اول) حریف از راه اقتناع آن به غیر مفید بودن حمله یا فزونی میزان تهدیدی است که در واکنش به آن (ضربه دوم) متحمل خواهد شد.	همان
۶	در مناسبات بین المللی و جامعه بدون اقتدارات فراکشوری، جلوه ای از آمادگی و جهت‌گیری سیاست‌های ملی در خودیاری است که بر پایه «بدیهی بودن وجود دشمن و روابط قطبی»	(تریف، ۱۳۸۳: ۱۶۶)،
۷	توازن قدرت و حفظ وضع موجود (از نظر ثبات در مرزها و مصونیت تمامیت ارضی) را به عنوان امری حیاتی می‌شمارد که فارغ از کار ویژه نظامی، «پشتیبان دیپلماسی و سیاست خارجی» خواهد بود.	(تریف، ۱۳۸۳: ۴۷۳)
۸	بازدارندگی تلاشی به منظور تأثیرگذاری بر ارزیابی بازیگر مقابل پیرامون منافعش می‌باشد.	(Lebow, ۲۰۰۷: ۱۳۱)
۹	منصرف کردن عامل مورد نظر از انجام یک راه کار، بوسیله اعلام خطر به او نسبت به عواقبی که مورد علاقه وی نمی‌باشد	(Scruton, ۲۰۰۷: ۱۷۸)

ولی تعریف مختار از بازدارندگی و بازدارندگی راهبردی در این مقاله که توسط محقق و بر اساس مصاحبه و مطالعه‌ی اکتشافی به عنوان تعریف عملیاتی انتخاب شده است، به ترتیب عبارت

^۱-DETERRENCE

است از: بازدارندگی: عبارتست از انصراف کشور هدف و مورد نظر از انجام راه کار، بوسیله اعلام خطر به او نسبت به عواقبی که احتمال داشتن تبعاتی که به منافع مورد علاقه وی لطمه وارد می‌کند. بازدارندگی راهبردی به عنوان جلوگیری از تجاوز یا اجبار دشمنان است که منافع حیاتی کشور و یا بقای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را تهدید می‌کند. بازدارندگی راهبردی فعال دشمنان و مخالفان را متقاعد می‌کند که با تأثیر قاطع بر تصمیم‌گیری آن‌ها، اقدامات فرافکانه و دور از تعقل را انجام ندهند (ریاضی، ۱۳۹۹).

مبانی نظری

نظریه‌ی بازدارندگی به‌طور ناگهانی ظهور نکرد، بلکه به تدریج و با طی مراحل تکامل یافت. بازدارندگی یکی از شعبات مکتب رئالیسم است که دست کم در طول نیم قرن گذشته با تعریف جدید خود و تکیه بر سلاح‌های غیرمتعارف، توانسته است تعیین‌کننده‌ی عرصه‌ی روابط بین‌الملل باشد. (رحمانی، ۱۳۷۰: ۷۶) این دیدگاه با تأکید بر اصالت قدرت در روابط انسان‌ها، مسلح‌بودن را عامل آرامش و برقراری صلح می‌داند. در طول دورانی که ایالات متحده، سلاح اتمی را در انحصار خود داشت، هیچ نظریه‌ی راهبردی منظمی در مورد بازدارندگی وجود نداشت، قبل از آن به پیشنهاد "جورج کنان" اندیشمند روابط بین‌الملل، سیاست تحدید یا سد نفوذ پدید آمد، در واقع، کنان نه بر ابزارهای سد نفوذ تأکید و نه آنها را رد می‌کرد، بلکه اعتقاد داشت که این ابزارها در کنار اهرم‌های سیاسی و اقتصادی موجود، بخشی از ابزارهای دیپلماتیک را تشکیل می‌دهد. (نقیب‌زاده، ۱۳۶۹: ۱۵۵-۱۳۱) طرفداران جنگ محدود استدلال می‌کردند که در عصر نوپای هسته‌ای جنگ‌ها باید غیر هسته‌ای و اهداف جنگ کاملاً محدود بماند. پس از اعلام دکترین "انتقام گسترده" از سوی آمریکا بود که بحث پیرامون بازدارندگی هسته‌ای به‌طور جدی آغاز شد. به گفته دالس وزیر خارجه آمریکا دفاع محلی باید به وسیله عامل بازدارنده دیگری یعنی قدرت انتقام گسترده تقویت شود. راه بازدارندگی و جلوگیری از تهاجم آن است که این جامعه آزاد بخواند و بتواند در مناطق و با وسایلی که خودش می‌خواهد، پاسخی قدرتمندانه از خود نشان دهد (دوثرتی، ۱۳۷۲). اصولاً بازدارندگی راهبردی نوع خاصی از رابطه سیاسی بین واحدهای درگیر در کنش متقابل با یکدیگر است که در آن یکی از واحدها سعی بر نفوذ بر دیگری دارد تا از آن طریق مانع از شکل‌گیری رفتارهای نامطلوب آن شود و این موضوع از طریق تهدید به مجازات و یا محروم‌سازی طرف از منافع آن قرار دارد. اصول و مبانی این نظریه نیز ریشه در واقع‌گرایی دارد. در واقع مهم‌ترین اصل در این مکتب، اصل آنارشی و نبود اقتدار عالیه در سیستم بین‌المللی است. به همین سبب امنیت به عنوان مهم‌ترین معمای واحدها در محیط بین‌المللی مطرح خواهد شد. چرا که هیچ قدرت فائقه‌ای

خود را متعهد به حفظ امنیت برای بازیگران مستقل در صحنه جهانی نمی‌داند و به همین دلیل سومین اصل بنیادین در مکتب قدرت یعنی اصل خویاری مطرح گردیده است. این اصل بر این منطق استوار است که هر واحد مستقل، مسئولیت حفظ امنیت خود را عهده دار خواهد بود (بیلیس، ۱۳۸۳: ۳۵۰-۳۴۰). به‌طور کلی می‌توان گفت بازدارندگی راهبردی از متغیرهای بنیادینی نظیر: ایجاد و حفظ توانایی‌های جنگی؛ ردیابی تهدیدات؛ برنامه‌ریزی جامع بازدارندگی راهبردی؛ امکان استفاده از بازدارندگی در سطح جهانی و منطقه‌ای؛ به کارگیری کلیه ابزارهای نظامی و سیاسی؛ نشان دادن توانایی‌های جنگی؛ پیش‌بینی پاسخ مهاجم بالقوه در وضعیت عدم اطمینان و تامین امنیت ملی در کلیه سطوح تحول، ایجاد و استقرار سیستم‌های تسلیحات راهبردی برخوردار می‌باشد. از سوی دیگر کارایی بازدارندگی راهبردی به طراحی مکانیزم‌های کارآمدی بستگی دارد که سبب تجمیع توانایی‌ها و انجام اقدامات کارآمد در مواقع ضروری می‌شود. (۳۰-۳: ۲۰۰۵)

Kharyapin) از دیدگاه نظریه‌پردازان بازدارندگی، نظم این نوع بازدارندگی زمانی حفظ خواهد شد که رهبران دریابند حریفان بالقوه آنها در صورت رخداد رفتار نامطلوب، توان و اراده تلافی را خواهند داشت. بنابر این در پاسخ به تجاوز بالقوه استراتژیست‌ها، باید افزایش توانایی‌های نظامی و نشان دادن اراده تلافی، تهدیدات بازدارنده را تقویت نمایند (Wirtz, 2005: 288).

نظریات و دیدگاه‌های بازدارندگی و الگوهای آن

در این بخش از مقاله به نظریه‌های مطروحه از سوی صاحب‌نظران این حوزه به شکل مؤجز و به شرح جدول شماره ۲ پرداخته می‌شود:

جدول ۲ نظریه‌پردازان بازدارندگی

ردیف	نظریه‌پرداز	نظریه‌بازدارندگی ارائه شده	استناد به
۱	برنارد برودی	تهدید اعلام شده در بازدارندگی باید از تأثیری تعیین‌کننده برخوردار باشد، هیچ خللی در آن راه نیابد و حداقل ضمانت اجرای آن مبهم نباشد. به نظر وی، تهدید بازدارنده موجب می‌شود تا هزینه‌های اقدام نخست بیش از منافع آن جلوه کند، در نتیجه از هر گونه اقدام خطرناک خودداری خواهد شد.	لطفیان، ۱۳۷۶
۲	هنری کیسینجر	هر چند بازدارندگی سیاست مسلط نظامی است، اما بیشتر از هر چیز وابسته به ملاک‌های روانی می‌باشد. در این سیاست، سعی می‌شود تا تصور خطرهای تحمل‌ناپذیر، طرف مخالف را از ارتکاب به عمل باز دارد. پیروزی این سیاست بستگی به	مشیرزاده، ۱۳۸۰، ۷۸-۵۱

	آگاهی کامل از محاسبات طرف مخالف نسبت به حيله‌ای که جدی گرفته شود، دارد		
مشیرزاده، ۹۲: ۱۳۸۲	اصولاً سلاح‌های هسته‌ای موجب آن نشده که دولت‌ها و مشاوران نظامی آن، مطلوبیت قدرت نظامی را زیر سوال ببرند و معتقد است که نیروهای نظامی غیرهسته‌ای هنوز از قدرتی برخوردارند که می‌توانند فعالیت‌های سیاسی کشورها را تحت تاثیر قرار دهند.	والتر میلیس	۳
کالینز، ۱۳۸۱: ۱۹	راهبردهای بازدارنده در پی آنند که طرف‌های متجاوز را از آغاز کردن منازعه، تشدید و یا ادامه‌ی آن باز بدارند و از اقدامات ناخواسته‌ی کشورهای متحد، بی‌طرف، و متخصص جلوگیری نمایند. تهدیدات، وعده‌ها، تشویقات، و تنبیهات از ابزارهای معمول بازدارندگی محسوب می‌شوند. اصلاحات، مدیریت بحران، نمایش نیروها، عملیات نمایشی، اقدامات اعتمادسازی، فریب، حضور نمایشی، مقابله به مثل، و اقدامات ماجراجویانه از شیوه‌های معمول بازدارندگی هستند. ^۱	جان ام کالینز	۴
Gray, 2000: 255-261	اگرچه راهبردهای بازدارندگی یک مفهوم ثابت و تاریخی هستند، اما روابط بازدارنده با مدل‌های دقیق، ایستا و خطی تناسب ندارند. اما در عوض غیر قابل اتکا و منحصر بفرد هستند. استراتژیست باید توضیح دهد که مانع چه کسی خواهد شد، چطور آن را باز می‌دارد، چه زمان و چرا؟	کالین اس گری ^۲	۵
ازغندی و روشندل، ۱۳۷۴: ۲۰۳	«بازدارندگی مستلزم تحت تاثیر قرار دادن رفتار انسانی از طریق تهدید وی است. برای تهدید کننده رفتار مورد نظر یک حمله احتمالی است. بازدارندگی مستلزم تهدید به استفاده از زور و نیرو برای جلوگیری از بکارگیری نیروی قهریه توسط شخص دیگری است»	پاتریک مورگان	۶

^۱ - هیچ عاملی به اندازه‌ی دشمنانی که آماده نیستند، متجاوزان را وسوسه نمی‌کند. نه تهدید نه تنبیه و نه وعده‌ی تشویق هیچ‌کدام نمی‌تواند عامل بازدارنده‌ای باشد مگر آن‌که کسانی که از این عوامل استفاده می‌کنند بتوانند قابلیت‌ها و مقاصد مربوط را به طور آشکار نشان دهند. بدیهی است که امکان شکست عملیات بازدارندگی وجود دارد ولی ثابت کردن این مساله که کدام یک از تمهیدات بازدارندگی در گذشته موفق بوده، کاری بس مشکل (و معمولاً غیرممکن) است.

۷	جین شارپ	بازدارندگی می‌تواند با ابزار غیرنظامی نیز صورت پذیرد. این که آیا دفاع مردمی قادر است در یک وضعیت خاص بازدارنده باشد، در این کار تا چه اندازه موفق خواهد بود به دو عامل بستگی دارد: ۱- قدرت و توانایی جامعه در محروم ساختن مهاجم از رسیدن به اهداف مورد نظرش و تحمیل کردن هزینه سنگین بر مهاجم (به تنهایی یا با همکاری دیگران). ۲- برداشت مهاجم بالقوه از قدرت دفاع مردمی کشوری که هدف تهاجم خواهد بود.	شارپ، ۱۳۷۲: ۱۵۵ - ۱۵۴
۸	حسین سلامی	الگوهای بازدارندگی به دو شکل متقارن و نامتقارن وجود دارند. بازدارندگی متقارن ^۱ بر اساس توازن قدرت یا موازنه فیزیکی قدرت صورت می‌پذیرد، در صورتیکه در بازدارندگی نامتقارن آموزانه وحشت اساس توازن خواهد بود. در شرایطی که بازدارندگی بر پایه خطوط متقارن شکل بگیرد، در این صورت توازن فیزیکی قدرت مثل موازنه هسته‌ای بین کشورهای آمریکا و شوروی در دوران جنگ سرد، مورد هدف قرار می‌گیرد. اما وقتی از الگوها، روش‌ها و سخت افزارهای ناهمگون، ناهمجنس و متفاوت استفاده می‌شود، بازدارندگی از نوع نامتقارن خواهد بود.	سلامی، ۱۳۸۵: ۶۵-۶۴

با توجه به مباحث و مفاهیم مرتبط با نظریه‌ها در جدول شماره ۲، فرمایشات رهبر معظم انقلاب به‌عنوان رهنمودی دقیق و قابل توجه در این مقاله نیز مورد توجه قرار می‌گیرد:

«... اتکاء به پروردگار، تکیه بر ملت حماسه‌ساز و فداکار ایران، اتحاد و هم‌زمانی مسئولان، پای فشردن به حق و تسلیم ناپذیری در برابر دشمن، عناصر اقتدار بازدارنده و پیروزی بخش ایران در برابر تهدیدات جدی آمریکا است...» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران نظام، مورخ ۸۰/۱۲/۲۷). «... آنچه که تعیین‌کننده است، اراده‌ی الهی است. هرچه نیروهای مسلح خودشان را ... با یاد خدا و ذکر خدا و معنویات مأنوس‌تر کنند، ... قدرت بازدارندگی آنها بیشتر خواهد شد...» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نیروهای مسلح استان خراسان شمالی، مورخ ۹۱/۰۷/۲۱). «... جمهوری اسلامی ایران، ... کشوری است مقتدر با مردمی حماسه‌ساز و سربلند، امکانات فراوان، و دارای عقبه طولانی در همه جای جهان اسلام، و این عوامل به ایران اسلامی قدرت بازدارندگی بسیار بالایی می‌بخشد...» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران نظام، مورخ ۱۳۸۰/۱۲/۲۷). «... با اراده و همت ... جوانان برومند، ارتش جمهوری اسلامی ایران به اوج قدرت بازدارندگی و

^۱-Symmetrical Deterrence

^۲-Asymmetrical Deterrence

اعتلای حقیقی در مأموریت شرافتمندانه‌ی دفاع از میهن، ملت، نظام اسلامی و اسلام عزیز دست یابد ...» (بیانات مقام معظم رهبری در بازدید سر زده از دانشگاه افسری امام علی (علیه السلام)، مورخ ۱۳۸۳/۰۱/۳۰). «... سپاه و ارتش ... باید برای اثبات قدرت و توان جمهوری اسلامی، بر دفاع جانانه در هر زمان و در هر کجا، آمادگی داشته باشد؛ ... نیروهای مسلح ما باید کاری کنند که هیچ دشمنی نتواند در استقلال و استحکام و یکپارچگی و تمامیت ارضی ما طمع کند ...» (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم اعطای نشان فتح به تعدادی از فرماندهان عملیات فتح‌المبین و بیت‌المقدس، مورخ ۱۳۶۹/۰۳/۰۳). «... سیاست باید حتماً از موضع اقتدار دنبال شود و گرنه مواضع ناشی از انفعال و ضعف و تسلیم هیچگاه موجب بازدارندگی نخواهد شد ...» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور، مورخ ۱۳۸۱/۰۵/۲۷). «... اصرار این دولت‌ها بر نگهداری، افزایش و گسترش توان تخریبی سلاح‌های هسته‌ای، هیچ کاربردی جز ارباب و ترور دسته جمعی و ایجاد امنیت کاذب، مبتنی بر بازدارندگی ناشی از نابودی تضمین شده همگانی نداشته و ندارد ... بی‌دلیل نیست که این راهبرد، بازدارندگی مبتنی بر نابودی تضمین شده متقابل، یا دیوانگی نام گرفته است. برخی از دولت‌های هسته‌ای در سال‌های اخیر از نظریه‌ی بازدارندگی در مقابل سایر قدرت‌های هسته‌ای بر مبنای، نابودی تضمین شده متقابل هم، فراتر رفته‌اند تا جایی که در راهبرد هسته‌ای این دولت‌ها بر حفظ، انتخاب هسته‌ای در برابر تهدیدات متعارف از سوی ناقضین معاهده عدم اشاعه، تأکید شده است ...» (پیام مقام معظم رهبری به اجلاس بین‌المللی خلع سلاح، مورخ ۱۳۸۹/۰۱/۲۷).

جرایی بازدارندگی سازمان‌های نظامی

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران متشکل از سازمان‌های متبوعه با نگاه به آینده در یک محیط امنیتی پیچیده و متغیر جهانی فعالیت خواهد کرد که در آن معاندان اعم از داخلی و خارجی و مخالفان منطقه‌ای و بین‌المللی به دنبال تهدیدها و ایجاد چالش‌های سخت و نرم به صورت متعارف و ناهمگون (ناهمتراز) هستند. به طوری که سازمان‌های بین‌المللی دست‌پرورده‌ی نظام سلطه و صهیونیسم جهانی، کشورهای مرتجع منطقه، گروه‌های متنوع معاندین و سازمان‌های تروریستی؛ اعم از منافقین، سلطنت‌طلبان و سایر گروه‌های تروریستی بازیگرانی در محیط پیرامونی و جهانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند. در مجموع، تمامی موارد یادشده به تغییر در آسیب‌ها، چالش‌ها و نهایتاً تهدیدات و ویژگی‌های مترتب بر نیروهای مسلح کشور به منظور حفظ و ایجاد بازدارندگی آن‌هم از نوع فعال و مثبت و حل بحران‌های منطقه‌ای پیرامونی خواهد شد. با پیشرفت و گسترش امکانات اعم از سرمایه‌های معنوی و مادی (کمیت و کیفیت نیروهای مسلح)، نقش نیروهای مسلح در محیط امنیتی تغییر کرده است (کریمی، ۱۳۹۱: ۲۳-۳۵).

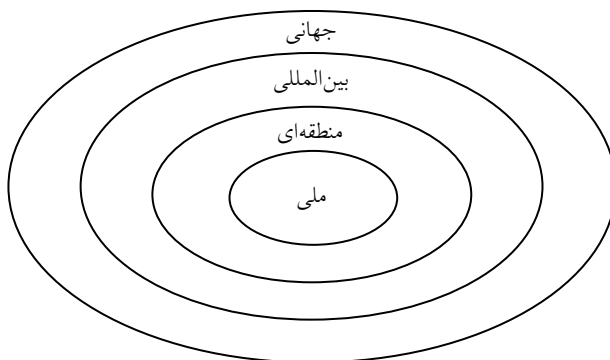
سطح تحلیل محیط امنیتی

سطوح تحلیل محیط امنیتی بر اساس نظریه‌های موجود می‌توان به چهار سطح کلی؛ ملی^۱، منطقه‌ای^۲، بین‌المللی^۳ و جهانی^۴ تقسیم نمود. تعیین هر یک از این سطوح به عنوان سطح تحلیل محیط امنیتی خود به خود ما را به سوی روش - نظریه‌های مشخصی سوق خواهد داد و در نهایت در طراحی روش‌شناسی محیط امنیتی تأثیر خواهد گذاشت.

سطح تحلیل محیط امنیت ملی ج.ا.ا. اغلب و به طور ضمنی دولت - ملت^۵ مورد مطالعه را در کانون یک بستر خاص قرار می‌دهد. در این چارچوب محیط امنیتی صرفاً یک منطقه جغرافیایی

خاص و سرزمین یک کشور شناخته شده می‌باشد (Buzan and Waver,

۴ ۳ ۲ ۱

شکل شماره ۱
سطوح تحلیل امنیتی

۱. National

۲. Regional

۳. System

۴. Global

۵: State

سطح سیستمی از ناحیه تعامل دولت‌ها در نظام بین‌المللی تشکیل شده است. در این سطح ساختار از اهمیت بسزایی برخوردار است و دولت‌ها اصلی‌ترین و بعضاً تنها بازیگران می‌باشند. همچنین در سطح سیستم نحوه رفتار و تمایز بازیگران از یکدیگر مطرح است.

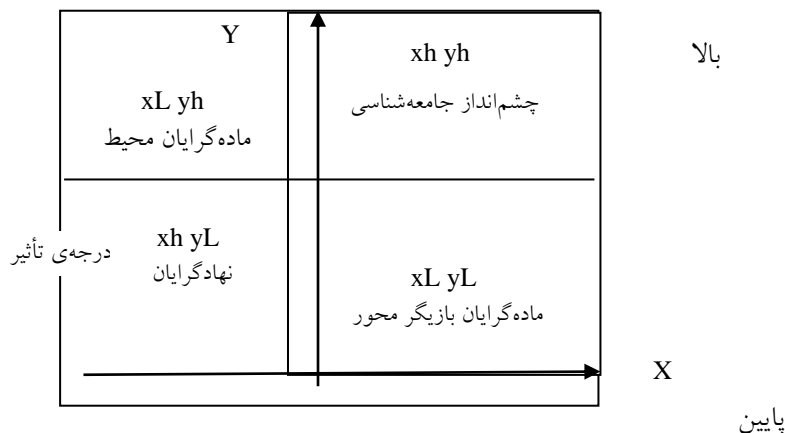
سطح جهانی تحلیل محیط امنیتی خود تابع مفهوم جهانی شدن می‌باشد و تا قبل از پیدایش و رشد این مفهوم به واسطه برخی تجلیات عینی آن، سطح تحلیل جهانی مطرح نبود. در این چارچوب جهانی شدن به فرایندهایی اشاره دارد که در آنها روابط اجتماعی از قلمروهای جغرافیایی جدا می‌شود. به گونه‌ای که انسان‌ها گویی به صورت فزاینده‌ای در جهان به عنوان یک مکان واحد زندگی می‌کنند. (بلیس و اسمیت، ۱۳۸۳: ۴۸) سطح منطقه‌ای تحلیل محیط امنیتی سطحی است که در آن دولت‌ها یا واحدها آن اندازه به هم نزدیک هستند که نمی‌توان امنیت آنها را از یکدیگر جدا فرض کرد. معیار راهبردی آن هم‌مرز بودن حداقلی از کشورها با یکدیگر با داشتن برخی الگوهای دوستی و دشمنی و همچنین منافع مشترک یا متضاد می‌باشد. بنابراین واحدهای ملی از ضروریات شکل‌گیری سطح منطقه‌ای است (همان: ۲۸-۲۷). سطوح تحلیل چهارگانه محیط امنیتی هر یک دارای مختصات و ویژگی‌های مخصوص به خود است که هیچ‌کدام از آنها فرمول ترکیبی را ارائه نداده است. این نشان‌دهنده قوی بودن جنبه تفکیک‌پذیر بودن سطوح از یکدیگر است با این وجود به نظر می‌رسد برای طراحی و تدوین محیط امنیتی می‌بایست به الگوی ترکیبی از سطوح در تحلیل محیط امنیتی نیز فکر کرد.

ماهیت محیط امنیتی

از دریچه هستی‌شناختی، رویکردهای محیط‌شناسی امنیتی را می‌توان به چهار رویکرد کلی در چارچوب الگوی زیر تقسیم‌بندی نمود. محور Xهای این الگو معرف تراکم نهادی - فرهنگی محیط که بازیگران در آن حرکت می‌کنند می‌باشد. در این چارچوب محیط در پایین‌ترین سطح خود دارای حداقلی از محتوای نهادی و فرهنگی می‌باشد و در بالاترین میزان خود محیط به شدت ساختار یافته با عناصر فرهنگی و نهادی قرار دارد و محور Yهای این الگو رابطه میان بازیگران و محیط و تأثیرات آن دو بر یکدیگر را دربرمی‌گیرد. در این چارچوب و در پایین‌ترین سطح تأثیر محیط بر بازیگران ضعیف و فاقد اثر تلقی می‌شود، در حالی که در بالاترین سطح محیط بر

بازیگران به شدت تأثیرگذار است (۲) و (Jepperson, Wendt, ۱۹۹۶: ۳۷).

and Katzenstein,

شکل شماره ۲ رویکردهای محیط‌شناسی امنیتی

خانه $xL-yL$ به رویکرد ماده‌گرایان بازیگر محور تعلق دارد. بر اساس این رویکرد، محیط

عبارتست از؛ توزیع توانمندی‌های مادی (نظامی و اقتصادی) میان بازیگران فعال در صحنه (-۷:۷

(Wendt, ۱۹۷۳) ۵). خانه $xh-yL$ متعلق به رویکرد نهادگرایی است. این رویکرد محیط

را حاوی عناصر گسترده فرهنگی می‌داند ولی با این وجود می‌پذیرند که محیط به شدت تحت تأثیر بازیگران قرار دارد. اما بازیگران صرفاً بر اساس منافع مادی (نظامی و اقتصادی) خود عملی نمی‌نمایند بلکه رفتار آنان تابعی از عناصر فرهنگی و نهادی نیز می‌باشد. بنابراین می‌توان پذیرفت

که عناصر فرهنگی و نهادی به نیروها و عواملی مادی معنی ویژه‌ای می‌بخشند (۲) و (۳۷: ۱۹

(Jepperson, Wendt, and Katzenstein,

خانه $xLyh$ متعلق به رویکرد ماده‌گرایان محیط محور است. این رویکرد برای محیط نقش

برجسته و تعیین‌کننده‌ای قائل است و معتقد است این محیط است که به بازیگران نقشی اعطا

می‌کند. (۲) ۴ ۷ ۳ : ۱۹ (Jepperson, Wendt, and

Katzenstein,

خانه xhyh متعلق به رویکرد چشم‌انداز جامعه‌شناختی^۱ است. در این محور محیط، بازیگران و تراکم نهادی - فرهنگی در بالاترین سطح خود دارای نقش و تأثیر می‌باشند. بر این اساس محیط بر بازیگران و بازیگران بر محیط تأثیرگذار است. ضمن آنکه محیط از فرهنگ و نهاد و فرهنگ‌ها از بازیگران و محیط نقش می‌پذیرند و دارای تأثیر و تأثر مقابل هستند.

محیط امنیتی و بازدارندگی

در قلمرو محیط امنیتی بازدارندگی در مواضع مختلف، از رقابت‌های معمول زمان صلح گرفته تا جنگ‌های نامحدود با استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، به کار می‌رود. عملیات بازدارندگی برخلاف مبارزه‌ی منفی، مواردی نظیر تهدیدات، پیمان‌ها، یا آیین‌نامه‌ها را شامل می‌شود که لزوماً ماهیت نظامی ندارند و بر این اساس در صورتی که کشوری بدون مجوز به چنین اموری اقدام کند

مستوجب تنبیه و اگر از آن اجتناب کند، شایسته تشویق است (Hudson, 1971).

بازدارندگی در بطن خود از تهدیدهای محیطی تأثیر پذیر است. نوع تهدیدها و میزان شدت و جدیت آنها در شکل‌گیری این سیاست و چگونگی و ماهیت آن اثرگذار می‌باشد. از این رو با در نظر گرفتن تحول و تطور در کمیت و کیفیت تهدیدها، رهیافت‌های تبیین بازدارندگی دفاعی نیز دگرگون شده است (رفیعی، ۱۳۸۶).

سازمان نظامی:

به دلیل اهمیت سازمان‌های نظامی در زندگی اجتماعی جوامع مختلف، جامعه‌شناسان سازمان‌های نظامی را سازمانی تام و کامل، دارای سلسله مراتب و نظم و انضباط با فرماندهی مسلط می‌دانند و سعی دارند دیوانسالاری نظامی آن‌را تحلیل کنند. برای ایجاد سازمان نظامی، شرایط و ضوابطی ضروری است که صرفاً تحت آن شرایط انجام دادن وظایف نظامی در جامعه امکان‌پذیر است. این

۱- Sociological Perspective

۱- Passive Avoidance

شرایط به طور کلی شامل: شرایط اجتماعی با سطح معینی از جمعیت، شرایط اقتصادی با منابع مالی متناسب و مکفی، شرایط سیاسی به عنوان بازوان قوی نظام، شرایط فرهنگی با عنوان پاسداری از ارزش‌های فرهنگی و شرایط فنی به منظور استفاده بهینه از شیوه‌ها و ابزارهای نظامی (ریاضی، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

روش‌شناسی

از آنجایی که این تحقیق به دنبال طراحی الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی جمهوری اسلامی ایران در محیط امنیتی می‌باشد، از نوع کاربردی بوده و چون به دنبال ارائه‌ی الگوی مناسب بازدارندگی در حوزه محیط امنیتی به منظور بهره‌مند شدن سازمان‌های نظامی از آن است، از نوع توسعه‌ای است. از طرفی رویکرد تحقیق آمیخته با روش کمی - کیفی (توصیفی - تحلیلی) انجام شده است. از آنجایی که عوامل و شاخص‌های بازدارندگی راهبردی در این تحقیق مدنظر است، به بررسی اسناد مکتوب و علاوه بر مطالعه ادبیات پژوهش و مبانی نظری (کمی و کیفی)، به بررسی تحلیلی بیانات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) در رأس سازمان‌های نظامی به صورت کیفی مبادرت شد. قلمرو مکانی تحقیق، کشور ایران می‌باشد. به لحاظ موضوعی، قلمرو تحقیق حیطه دفاعی - امنیتی و به لحاظ زمانی (در سال ۱۳۹۹ انجام و تا تغییر عوامل و سایر داده‌ها پابرجاست). اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق پرسش‌نامه، مصاحبه و مطالعه‌ی اسناد و مدارک، ابتداء دسته‌بندی و تحلیل‌های لازم انجام و از آزمون طیف لیکرت بهره گرفته شد. به طوری که پس از جرح و تعدیل توسط صاحب‌نظران با پیوستار ۵ گزینه‌ای طیف لیکرت به جامعه نمونه ارسال و پس از جمع‌آوری، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. جامعه آماری این تحقیق را جامعه آماری خبرگان دانشگاهی می‌باشند؛ یعنی تمرکز بر افرادی بوده است که آگاهی بیشتری نسبت به موضوع تحقیق داشته‌اند و مشخصه‌های مشترک آن‌ها برخوردارگی از دانش و تجربه کافی در امور سازمان‌های نظامی و مسائل مربوط به حوزه بازدارندگی است که پس از پی‌گیری در زمینه شناخت افراد، با توجه به ویژگی‌های یادشده و ساختار جمعیت آماری مورد نظر برای انتخاب نمونه از نمونه‌گیری قشر بندی نسبی و با روش هدفمند نمونه آماری به تعداد ۳۲ نفر و جایگاه ۱۹ به بالا شناسایی و انتخاب شدند. همچنین به صورت هدفمند قضاوتی در تحقیق‌های کیفی جهت تعیین تکلیف و تأیید عوامل، مولفه‌های احصایی، و مصاحبه تعداد ۱۰ نفر از خبرگان برگزیده شدند. روایی پرسش‌نامه به روش

روایی صوری و دلفی از طریق اخذ تأیید خبرگان به دست آمد و اعتبار پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد و برابر ۰/۹۵۷ است. داده‌ها و مطالب مورد نیاز در خصوص بازدارندگی راهبردی، به روش کتابخانه‌ای با بهره‌مندی از اسناد و مدارک دست اول، منابع معتبر اینترنتی و فیش‌برداری و هم‌چنین روش میدانی از طریق توزیع پرسش‌نامه‌ها و مصاحبه با خبرگان استفاده شده است.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در بخش محیط (امنیتی)، چهار رویکرد اصلی در محیط‌شناسی شامل؛ ماده‌گرایان محیط محور، ماده‌گرایان بازیگر محور، نهادگرایان و چشم‌انداز جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفت. در این بررسی تلاش شده تا ملاحظات نظریه‌های مذکور در چارچوب مواردی مانند؛ سطح محیط امنیتی، ماهیت محیط امنیتی، بازیگران امنیتی‌ساز، مرجع امنیت و معیارهای اساسی در محیط‌شناسی امنیتی جمع‌آوری و تبیین گردد. تحقیقاً هیچ‌کدام از این الگوها، نمی‌تواند یک الگوی مناسب برای محیط امنیتی باشد. با این وجود ایده‌های بسیار مناسبی در آنها نهفته است که می‌تواند ما را در طراحی الگوی بازدارندگی سازمان‌های نظامی در محیط امنیتی مورد نظر یاری رساند.

جدول ۳ الگو، سطوح و ماهیت محیط امنیتی، بازیگران و معیارهای اساسی محیط امنیتی (محقق)

ردیف	نام الگو	سطح محیط امنیتی	ماهیت محیط امنیتی	بازیگران امنیتی‌ساز	مرجع امنیت	معیارهای اساسی محیط‌شناسی
۱	الگوی جنگ - امنیت	بین‌المللی	ماده‌گرایان بازیگر محور	دولت‌ها	دولت - کشور	جنگ و منازعه
۲	الگوی تهدید - امنیت	بین‌المللی و منطقه‌ای	ماده‌گرایان محیط محور	دولت‌ها	دولت - کشور	تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های امنیتی
۳	الگوی جهان سومی امنیت	ملی	ترکیبی	دولت‌ها و ارگان‌های ذی‌نفوذ	رژیم و مردم	قدرت، تهدید و ظرفیت سیاسی کشور
۴	الگوی رضایتمندی - امنیت	جهانی	چشم‌انداز جامعه‌شناختی	جامعه - فرد	مردم - افراد	رضایتمندی - انتظارات مردم
۵	الگوی فرهنگ - امنیت	بین‌المللی	ترکیبی	دولت‌ها و سازمان‌ها	دولت و مردم	هویت ملی و هنجارها

یافته‌های حاصل از بررسی محیط امنیتی با توجه به الگوهای موجود در این حوزه نگارنده را به چگونگی برآورد بازدارندگی در این محیط رهنمون ساخت به طوری که محیط امنیتی را که ارتباط تنگاتنگی با سازمان‌های نظامی دارد را به الگوهایی شامل؛ الگوی جنگ - امنیت، الگوی تهدید - امنیت، الگوی جهان سومی امنیت، الگوی رضایتمندی - امنیت و الگوی فرهنگ - امنیت

رساند. در این بررسی مشخص شد که الگوهای مذکور دیدگاه‌های متفاوتی درباره شناخت محیط امنیتی دارند. اما این الگوها ایده‌های مناسبی را در خصوص معیارهای محیط‌شناسی امنیتی ارائه دادند و معیارهایی مانند؛ تهدید، رضایتمندی، ظرفیت سیاسی، هویت ملی و هنجارها را عرضه کردند که در طراحی الگوی بازدارندگی سازمان‌های نظامی می‌تواند سودمند باشد.

از طرفی با توجه به مطالعات و ادبیات و مبانی نظری حاکم بر عنوان تحقیق در حوزه بازدارندگی راهبردی محقق به این یافته‌ها دست یافت که؛ الگوی بازدارندگی راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های اصلی معماری دفاعی امنیتی منظور و در نقش یک سند راهبردی و راهنمایی که توانایی‌ها و حالت‌های آینده عملکرد مورد نیاز برای تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران را در حوزه نیروهای مسلح و مدنظر فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) است را فراهم نماید و نقش‌های دشمنان این مرز و بوم را ناامید و توانایی‌های عدیده‌ی کشور را در بحران‌های مختلف با هم‌آزایی منابع به دنیا انتقال دهد. این نوع بازدارندگی با در نظر گرفتن تمامی اهداف و شاخص‌های بالقوه و بالفعل داخلی نقش مهمی در روش مبتنی بر بازدارندگی فعال با تکیه بر دفاع قابلیت‌محور و توانمندساز ایفاء می‌کند (دفاع هوشمند و هوشیار). محیط بازدارندگی ایران با وجود اهمیت راهبردی، بسیار شکننده می‌باشد و غرب آسیا به‌عنوان کمر بند آشوب می‌تواند توان اقدامی و بازدارندگی ایران را افزایش دهد. موقعیت ایران توان شبکه‌سازی و هم‌چنین ایجاد آسیب‌پذیری علیه دشمن را افزایش می‌دهد. شبکه‌سازی و اختلال در شبکه‌های موجود می‌تواند به‌عنوان راهبرد بازدارندگی مطرح شود.

سازمان‌های بین‌المللی دست‌پرورده‌ی هژمون غرب، کشورهای مرتجع منطقه، گروه‌های متنوع معاندین و سازمان‌های تروریستی؛ اعم از منافقین، سلطنت‌طلبان و سایر گروه‌های تروریستی بازیگران برجسته‌ای در محیط امنیتی تعریف شده نیروهای مسلح کشور جمهوری اسلامی ایران هستند. در مجموع، تمامی موارد یادشده به تغییر در آسیب‌ها، چالش‌ها و نهایتاً تهدیدات و ویژگی‌های مترتب بر نیروهای مسلح کشور به‌منظور حفظ و ایجاد بازدارندگی آن‌هم از نوع فعال و مثبت و حل بحران‌های منطقه‌ای پیرامونی خواهد شد. با پیشرفت و گسترش امکانات اعم از سرمایه‌های معنوی و مادی (کمیت و کیفیت نیروهای مسلح)، نقش نیروهای مسلح در محیط امنیتی تغییر کرده است.

ابعاد حاکم بر بازدارندگی راهبردی در رابطه با محیط امنیتی احصایی از ادبیات و مبانی نظری تحقیق مشتمل بر؛ جلوگیری از منازعه (اصل هدف)، کسب اعتبار در منطقه و جهان ناشی از قدرت

و صلابت کشور (تأسی از قدرت مردم و هم‌سویی با قدرت نظامی)، تنبیه شدید متجاوزان (اصل دردکشی دشمن)، آمادگی کامل نظامی و ملی (سامانه‌های آفندی و دفاعی مستحکم و دقیق)، اصل عاقبت‌اندیشی بر مبنای منطق و معقولانه (جلوگیری از اقدام‌های تحریک‌آمیز)، استفاده از اعلام توانمندی‌های بالقوه و بالفعل با نمایش آن (تبلیغات اعم از روانی و بصری)، ضربه‌ی مقتدرانه (اقدام عملی در حوزه‌ی منافع کشور) و از لحاظ محیط امنیتی؛ «ناپایداری، پیچیدگی و عدم اطمینان در محیط‌های امنیتی»، «ظهور مسئله‌های امنیتی چندوجهی»، «تغییر و تحولات سریع در مسئله‌های امنیتی»، «ورود و خروج بازیگران به صحنه بازی راهبردی را می‌توان نام برد.

جدول ۴ جمع‌بندی ابعاد، عوامل و شاخص‌های بازدارندگی

استناد به	ابعاد، عوامل و شاخص‌های بازدارندگی
ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق	جلوگیری از منازعه (اصل هدف)، کسب اعتبار در منطقه و جهان ناشی از قدرت و صلابت کشور (تأسی از قدرت مردم و هم‌سویی با قدرت نظامی)، تنبیه شدید متجاوزان (اصل دردکشی دشمن)، آمادگی کامل نظامی و ملی (سامانه‌های آفندی و دفاعی مستحکم و دقیق)، اصل عاقبت‌اندیشی بر مبنای منطق و معقولانه (جلوگیری از اقدام‌های تحریک‌آمیز)، استفاده از اعلام توانمندی‌های بالقوه و بالفعل با نمایش آن (تبلیغات اعم از روانی و بصری)، ضربه‌ی مقتدرانه (اقدام عملی در حوزه‌ی منافع کشور).
مبانی نظری	توازن قدرت یا موازنه فیزیکی قدرت، موازنه وحشت اساس توازن، قدرت و توانائی دفاع مردمی، رفتار انسانی از طریق تهدید، بازدارندگی با مدل‌های دقیق، ایستا و خطی تناسب ندارند، مدیریت بحران، نمایش نیروها، عملیات نمایشی، اقدامات اعتمادسازی، فریب، حضور نمایشی، مقابله به مثل، نیروهای نظامی غیرهستهای، سیاست ملاک‌های روانی
مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	سیاست اقتدار، موقعیت ژئوپلیتیکی، منابع و سرمایه‌های ملی، قدرت مردم، تمدن ایرانی اسلامی، معنویت، نیروهای نظامی و سازمان‌های وابسته، دولت، حماسه‌سازی‌ها و درس‌آموخته‌های دفاع مقدس، مقاومت و پافشاری بر آن، آمادگی کامل نظامی، پیشرفت علمی و فناوری در تمامی حوزه‌ها به‌ویژه نظامی، دشمن‌شناسی، اتحاد و یکپارچگی ملی و مردمی و هم‌زبانی مسئولان، قاطعیت نظامی، عدم تأثیرپذیری از دشمنان و استعانت از خداوند و توکل به او در تمامی امور

تحلیل توصیفی تحقیق

چارچوب مفهومی بر سه پایه‌ی روابط بین متغیرها و پاسخ به سؤال و قابلیت سنجش استوار بوده که چارچوب نظری بر مبنای نظریه‌های موجود در حوزه‌ی امنیت و فصل مشترک آن با سایر مبانی حاکم بر مقاله از جمله: رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، مبانی نظری حاصل از ادبیات تحقیق و همچنین پیشینه‌ها پایه‌گذاری شده است که با احصای ابعاد، عوامل و شاخص‌ها و با به اشتراک گذاشتن آن‌ها با ارسال پرسشنامه به جامعه‌ی خبرگی در جهت پاسخ به سؤال اصلی تحقیق با قابلیت اندازه‌گیری شاخص‌های احصایی و تأیید نظر آن‌ها و سپس تعمیم و توزیع آن در

میان حجم نمونه‌ی معرفی شده در جامعه‌ی آماری، نظرات ذیل برابر جدول احصا و تحلیل توصیفی آن که عبارت است: موارد تأثیرگذار بر بازدارندگی راهبردی در محیط امنیتی پس از اعمال نظر خبرگان دانشگاهی، به صورت جدول زیر خلاصه‌بندی شد. به همین خاطر با بررسی هر بُعد و عامل و شاخص سپس با بهره‌گیری از روابط میان آن‌ها و نحوه‌ی ارتباط عناصر به تجزیه و تحلیل پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل آمار استنباطی داده‌ها

با توجه به جدول تحلیل آمار استنباطی روشن است که بیش از ۸۷/۵٪ اعضای جامعه نمونه معتقدند که "ابعاد، عوامل و شاخص‌های الگوی راهبردی بازدارندگی" به میزان زیاد و خیلی زیاد در محیط امنیتی مؤثرند. یعنی نتایج حاصل از استخراج آمارهای توصیفی نشان می‌دهد که میانگین این ابعاد، عامل‌ها و شاخص‌ها در بین پاسخ‌گویان این پژوهش بر روی طیف ۰ تا ۵، بین زیاد تا خیلی زیاد می‌باشند. یعنی می‌توان گفت شاخص‌های یاد شده در جدول به عنوان خروجی‌های هر کدام از عوامل و ابعاد الگوی بازدارندگی دفاعی در محیط امنیتی تأیید شده و مد نظر قرار دارند. بدیهی است در این جدول در خصوص مضامین و فاکتورهای جداول یادشده به دست آمده برای هر یک از ابعاد ۶ گانه و به تبعیت از آن عوامل و شاخص‌های هر کدام، بیان‌گر آن است که تأثیرگذارترین بُعد، معنویت و پس از آن نیز به ترتیب، جلوگیری از منازعه، اقدام عملی، عاقبت‌اندیشی بر مبنای منطق، اعتبار ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و تبلیغات روانی است. ملاحظه پاسخ‌های ابراز شده به ابعاد ۶ گانه و به تبعیت از آن عوامل و شاخص‌های هر کدام، مبین تأثیر در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است. از طرفی در این بخش از تحقیق با استفاده از آماره آزمون

میانگین **T-Test** پاسخ سئوالات تحقیق را از جامعه نمونه به جامعه آماری تعمیم می‌دهیم. تفسیر و نتیجه هر آزمون با توجه به خروجی‌ها و براساس تکرار محاسبات لازم به صورت کیفی با توجه به جدول مقیاس زیر تفسیر می‌شود این جدول در طول تجزیه و تحلیل استنباطی سئوالات ملموس است. با این کار (تعیین آزمون ارزشی) محقق آخرین میانگین را با دادن میانگین‌های متفاوت به نرم‌افزار **SPSS** را که از نظر سطح معنی‌داری به ۰/۰۵ نزدیک و یا منطبق بر آن باشد به دست آورده و به عنوان یک نمونه ارزشی به جامعه آماری معرفی و در آن قابل تعمیم خواهد بود. از این رو نتایج حاکی از آن است که از دیدگاه خبرگان دانشگاهی، میزان تأثیر ابعاد، عوامل و شاخص‌ها بر بازدارندگی راهبردی در محیط

امنیتی در حد بسیار زیاد بوده است.

جدول ۵ آمار استنباطی مربوط به ابعاد، عوامل و شاخص‌ها

One-Sample Test
Test Value=3

	t	df	Sig.(2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
داشتن ایمان انقلابی	۲۱.۰۲۱	۲۸	.۰۰۰	۱.۸۲۷۵۹	۱.۶۴۹۵	۲.۰۰۵۷
داشتن اعتقاد به ملت و انسجام جمعی	۱۲.۰۵۰	۲۷	.۰۰۰	۱.۵۷۱۴۳	۱.۳۰۳۸	۱.۸۳۹۰
بالا بودن روحیه‌ی جنگجویی	۱۷.۶۷۴	۲۸	.۰۰۰	۱.۶۲۰۶۹	۱.۴۳۲۹	۱.۸۰۸۵
ایجاد تحول روحی و روانی در کارکنان	۱۷.۰۲۶	۲۹	.۰۰۰	۱.۵۶۶۶۷	۱.۳۷۸۵	۱.۷۵۴۹
داشتن انگیزه	۱۷.۴۰۵	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۰۰۰۰	۱.۵۰۰۰۲	۱.۸۹۹۸
ویژگی‌های موقعیت کاری	۱۰.۵۸۵	۲۷	.۰۰۰	۱.۳۵۷۱۴	۱.۰۹۴۱	۱.۶۲۰۲
توازن قدرت	۱۰.۵۸۵	۲۷	.۰۰۰	۱.۳۵۷۱۴	۱.۰۹۴۱	۱.۶۲۰۲
منازعه	۲۶.۴۹۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۳۳۳۳	۱.۶۹۱۸	۱.۹۷۴۹
نمایش نیرو	۲۶.۴۹۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۳۳۳۳	۱.۶۹۱۸	۱.۹۷۴۹
آمایش سرزمینی	۱۲.۷۷۵	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۶۶۶۷	۱.۲۳۱۹	۱.۷۰۱۵
رهبری نظامی	۷.۸۷۰	۲۹	.۰۰۰	۱.۲۳۳۳۳	.۹۱۲۸	۱.۵۵۳۹
آموزش و تربیت نیروهای انسانی	۱۰.۳۹۰	۲۸	.۰۰۰	۱.۴۱۳۷۹	۱.۱۳۵۱	۱.۶۹۲۵
کمیت و کیفیت سلاح‌های راهبرد	۲۶.۴۹۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۳۳۳۳	۱.۶۹۱۸	۱.۹۷۴۹
آمادگی	۱۹.۰۳۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۶۶۶۶۷	۱.۴۸۱۷۶	۱.۸۴۵۷
قابلیت حفاظت از محیط امنیتی خودی	۱۰.۶۸۷	۲۸	.۰۰۰	۱.۳۱۰۳۴	۱.۰۵۹۲	۱.۵۶۱۵
توان اقتصادی	۱۸.۲۵۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۶۳۳۳۳	۱.۴۵۰۳	۱.۸۱۶۴
فرهنگ قوی ملی	۱۱.۵۶۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۳۳۳۳	۱.۱۷۹۸	۱.۶۸۶۸
اقدامات اعتمادسازی	۲۹.۵۷۱	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۶۶۶۷	۱.۷۳۷۶	۱.۹۹۵۸
سیاست	۱۲.۷۷۵	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۶۶۶۷	۱.۲۳۱۹	۱.۷۰۱۵
ظرفیت	۱۰.۰۴۶	۲۸	.۰۰۰	۱.۳۴۴۸۳	۱.۰۷۰۶	۱.۶۱۹۰
اعتبار ملی	۱۲.۹۵۳	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۰۰۰۰	۱.۵۱۵۸	۲.۰۸۴۲
مدیریت بحران	۲۰.۴۱۲	۲۸	.۰۰۰	۱.۷۲۴۱۴	۱.۵۵۱۱	۱.۸۹۷۲
فرماندهی و کنترل صحنه و محیط امنیتی	۱۱.۵۶۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۳۳۳۳	۱.۱۷۹۸	۱.۶۸۶۸
روحیه و میل جنگجویی	۱۰.۷۷۰	۲۹	.۰۰۰	۱.۲۰۰۰۰	.۹۷۲۱	۱.۴۲۷۹
قابلیت تهاجم به راهبرد دشمن	۱۳.۳۵۶	۲۹	.۰۰۰	۱.۵۳۳۳۳	۱.۲۹۸۵	۱.۷۶۸۱
تقویت بازیگران هم‌سو(گروه‌های مقامت و...)	۱۲.۵۴۰	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۳۳۳۳	۱.۱۹۹۶	۱.۶۶۷۱
روحیه‌ی جهادی و ایثار	۱۱.۵۶۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۳۳۳۳	۱.۱۷۹۸	۱.۶۸۶۸
ایمان، بصیرت و اراده	۱۱.۷۸۸	۲۹	.۰۰۰	۱.۵۶۶۶۷	۱.۲۹۴۹	۱.۸۳۸۵
مقاومت	۲۱.۷۷۶	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۳۳۳۳	۱.۶۶۱۱	۲.۰۰۵۵
مدیریت	۱۱.۷۸۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۶۶۶۷	۱.۲۱۲۲	۱.۷۲۱۱
عاقبت‌اندیشی	۱۹.۱۹۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۶۶۶۷	۱.۵۷۸۵	۱.۹۵۴۹
تبلیغات	۲۲.۴۹۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۶۶۶۷	۱.۶۰۶۰	۱.۹۲۷۳
ظرفیت روانی سازمان‌های نظامی	۱۵.۰۰۰	۲۷	.۰۰۰	۱.۶۰۷۱۴	۱.۳۸۸۳	۱.۸۲۷۰
خلاقیت و نوآوری در صحنه	۱۶.۲۰۹	۲۷	.۰۰۰	۱.۶۷۸۵۷	۱.۴۶۶۱	۱.۸۹۱۰

دشمن‌شناسی) شناسایی نقاط قوت و ضعف دشمن)	۱۷.۸۷۰	۲۷	.۰۰۰	۱.۷۵۰۰۰	۱.۵۴۹۱	۱.۹۵۰۹
تبلیغات روانی	۲۴.۳۳۳	۲۹	.۰۰۰	۱.۸۰۰۰۰	۱.۶۴۸۱	۱.۹۵۱۹
وحدت فرماندهی (یکپارچگی سازمان‌های نظامی)	۱۶.۱۲۹	۲۸	.۰۰۰	۱.۶۵۵۱۷	۱.۴۴۵۰	۱.۸۶۵۴
ایجاد فشار روانی به دشمن و تصمیم‌گیران آن‌ها	۸.۰۵۰	۲۸	.۰۰۰	۱.۲۴۱۳۸	۰.۹۲۵۵	۱.۵۵۷۳
مدیریت تولید حادثه و به کارگیری بهینه از آن در شرایط خاص	۱۶.۲۰۹	۲۷	.۰۰۰	۱.۶۷۸۵۷	۱.۴۶۶۱	۱.۸۹۱۰
مدیریت رهبری	۱۹.۱۹۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۶۶۶۷	۱.۵۷۸۵	۱.۹۵۴۹
مدیریت رقابت اقتادی و نظامی هم‌زمان	۱۸.۲۴۳	۲۶	.۰۰۰	۱.۷۷۷۷۸	۱.۵۷۷۵	۱.۹۷۸۱
مناقضه‌سازی، افکار عمومی	۱۳.۳۵۶	۲۹	.۰۰۰	۱.۵۳۳۳۳	۱.۲۹۸۵	۱.۷۶۸۱
سامانه اطلاعاتی قوی	۱۳.۵۲۳	۲۷	.۰۰۰	۱.۶۰۷۱۴	۱.۳۶۳۳	۱.۸۵۱۰
وابسته‌سازی بازیگران منطقه‌ایو بین‌المللی	۱۲.۴۳۵	۲۷	.۰۰۰	۱.۵۰۰۰۰	۱.۳۵۲۵	۱.۷۴۷۵
استفاده مناسب از سلاح‌های راهبردی در زمان‌های مناسب	۱۳.۱۱۳	۲۷	.۰۰۰	۱.۵۷۱۴۳	۱.۳۲۵۵	۱.۸۱۷۳
تعاملات با بخش سیاسی کشور	۸.۳۹۴	۲۸	.۰۰۰	۱.۴۱۳۷۹	۱.۰۳۸۸	۱.۷۵۸۸
مراودات و دیپلماسی نظامی	۹.۵۶۷	۲۷	.۰۰۰	۱.۴۲۸۵۷	۱.۱۲۲۲	۱.۷۳۵۰
اقدام عملی	۲۲.۴۹۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۶۶۶۷	۱.۶۰۶۰	۱.۹۲۳۳
توان سازمان‌دهی نظامی	۱۴.۵۴۸	۲۹	.۰۰۰	۱.۶۳۳۳۳	۱.۴۰۲۷	۱.۸۶۳۰
تهدید به استفاده از زور و نیرو (ضربه مقتدرانه)	۹.۱۰۳	۲۹	.۰۰۰	۱.۳۳۳۳۳	۱.۰۳۳۸	۱.۶۳۲۹
چابکی و قابلیت واکنش سریع	۴.۷۹۱	۲۹	.۰۰۰	.۹۰۰۰۰	.۵۱۵۸	۱.۲۸۴۲
اصول، بدافند	۲۲.۴۹۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۶۶۶۷	۱.۶۰۶۰	۱.۹۲۳۳
توان عکس‌العمل آنی در هر زمان و ر هر منطقه (خارج از مرزهای جغرافیایی)	۵۷.۰۰۰	۲۸	.۰۰۰	۱.۹۶۵۵۲	۱.۸۹۴۹	۲.۰۳۶۲
معنویت	۱۴.۱۰۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۶۰۰۰۰	۱.۳۶۷۹	۱.۸۳۲۱
پاسداری از ارزش‌های فرهنگی	۱۲.۶۰۲	۲۸	.۰۰۰	۱.۴۸۲۷۶	۱.۲۴۱۷	۱.۷۲۳۸
منزلت اجتماعی نظامیان	۱۳.۸۹۹	۲۸	.۰۰۰	۱.۴۸۲۷۶	۱.۳۶۴۲	۱.۷۰۱۳
روحیه جهادی و ایثار	۱۴.۱۰۳	۲۷	.۰۰۰	۱.۵۳۵۷۱	۱.۳۱۲۳	۱.۷۵۹۱
نیروهای نظامی	۱۲.۳۳۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۰۰۰۰	۱.۱۶۷۹	۱.۶۳۲۱
ایمان، بصیرت و اراده	۸.۲۶۶	۲۹	.۰۰۰	۱.۲۳۳۳۳	.۹۴۸۲	۱.۵۳۸۵
آگاهی کامل از محاسبات	۱۵.۵۵۹	۲۹	.۰۰۰	۱.۶۰۰۰۰	۱.۳۸۹۷	۱.۸۱۰۳
تصور خطرهای تحمل‌ناپذیر	۱۳.۸۱۴	۲۹	.۰۰۰	۱.۴۳۳۳۳	۱.۲۲۱۱	۱.۶۴۵۵
هزینه‌های اقدام	۲۱.۱۰۸	۲۹	.۰۰۰	۱.۷۳۳۳۳	۱.۵۶۵۴	۱.۹۰۱۳
قدرت مردم	۱۲.۰۴۲	۲۹	.۰۰۰	۱.۵۰۰۰۰	۱.۲۴۵۲	۱.۷۵۴۸
ضمانت اجرا	۱۰.۲۰۷	۲۸	.۰۰۰	۱.۳۷۹۳۱	۱.۱۰۲۵	۱.۶۵۶۱
ارتباط‌گیری مؤثر با حوزه‌ی امنیت	۱۴.۰۳۵	۲۸	.۰۰۰	۱.۶۲۰۶۹	۱.۳۸۴۱	۱.۸۵۷۲
اتحاد و یکپارچگی ملی و مردمی و هم‌زیبانی مسئولان	۱۴.۶۰۰	۲۸	.۰۰۰	۱.۵۵۱۷۲	۱.۳۳۴۰	۱.۷۶۹۴
استعانت از خداوند و توکل به او	۱۲.۸۹۵	۲۸	.۰۰۰	۱.۵۱۷۲۴	۱.۲۷۶۲	۱.۷۵۸۳
هم‌سویی با قدرت نظامی	۲۱.۷۴۶	۲۸	.۰۰۰	۱.۷۵۸۶۲	۱.۵۹۲۰	۱.۹۲۴۳
بالا بردن آستانه‌ی تحمل	۱۲.۳۴۷	۲۸	.۰۰۰	۱.۴۴۸۲۸	۱.۲۰۸۰	۱.۶۸۸۶

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری

بازدارندگی به‌عنوان دکترین یا به‌عنوان راهبرد، اصولاً در تمام کشورها مورد استفاده است چراکه کشورها دنبال این هستند که با رسیدن به سطح بازدارندگی، هم تهدیدات را مرتفع کنند و هم یک وضعیت با ثبات در اداره امور کشور پیدا کنند و از این طریق بتوانند به اهداف اصلی خود که توسعه است بپردازند؛ پس بازدارندگی در بارزترین مصداق و حالت، نفی (متنفی) تهدید می‌کند. رفع تهدید نمی‌کنند. پس بازدارندگی همیشه یک وضعیت لرزان و شکننده دارد. ما هیچ‌وقت در بازدارندگی به وضعیت مطلق نمی‌رسیم چراکه بازدارندگی ناشی از شرایط خودی و دشمن است! از طرفی این تحقیق نشان داد که حدود و مختصات محیط امنیتی نمی‌تواند به مانند محیط‌های ملی و بین‌المللی با معیار جغرافیا مشخص گردد یعنی نه با مناطق امنیتی و نه با مناطق جغرافیایی نمی‌توان آن را تعیین حدود کرد. علل این امر نیز مشخص شد مواردی مانند: «ناپایداری، پیچیدگی و عدم اطمینان در محیط‌های امنیتی»، «ظهور مسئله‌های امنیتی چندوجهی»، «تغییر و تحولات سریع در مسئله‌های امنیتی»، «ورود و خروج بازیگران به صحنه بازی راهبردی» از جمله این دلایل است. علاوه بر این پارامترهای اساسی «قدرت، منافع و تهدیدات» باعث می‌گردد تا بازیگران محیط‌های امنیتی متفاوتی را تجربه نمایند. یعنی یک بازیگر ممکن است محیط امنیتی آن با توجه به پارامترهای اساسی با بازیگران عضو همان محیط امنیتی در برخی موارد متفاوت باشد. یعنی با وجود آن‌که جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در برخی موارد در محیط‌های امنیتی مشترک تعریف می‌شوند اما در برخی موارد محیط‌های امنیتی آمریکا با جمهوری اسلامی ایران متفاوت است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت بازیگرانی که در محیط امنیتی مشترک هستند می‌توانند محیط‌های امنیتی متفاوت دیگری داشته باشند. از طرف دیگر به نظر می‌رسد که ماهیت سیاسی تهدیدات نظامی در حال تغییر و تبدیل شدن به ماهیتی فرهنگی است و از سوی امنیت ملی کشورهای پیشرفته نیز از ناحیه آسیب‌پذیرهای زیرساخت اقتصاد در حال تحول جهان و هم‌چنین اهمیت راهبردی ذخایر انرژی تأثیر پذیرفته است. با توجه به یافته‌های تحقیق از بررسی نتایج تحلیل آماری کمی، در خصوص اصول، عوامل و شاخص‌های بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی در

۱ - یک نگاه سطحی به مسائل و مشکلات کشورهایی که برای خود قدرتی قائل هستند کافی است تا مشخص شود که دوره زورگویی‌ها و ارعاب از طریق عملیات روانی به سرآمده است.

محیط امنیتی حاکی از آن است که تفاوت معناداری بین میانگین نمونه و میانگین فرضی جامعه در سطح معناداری ۹۵ درصد جود داشته است. در الگوی ارائه شده بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی در محیط امنیتی نشان می‌دهد که، برای داشتن بازدارندگی راهبردی در این سطح ۶ بُعد، ۱۱ عامل و ۵۳ شاخص مؤثر می‌باشند. از طرفی با توجه به محیط‌های امنیتی بررسی شده و بر اساس تحلیل صورت گرفته از نظر خبرگان و ادبیات حاصل از تحقیق به این نتیجه محقق رسید که؛ افزایش و کاهش قدرت هر نظام سیاسی متکی بر توانمندی‌های دفاعی، صنعتی، ژئوپلتیک جمعیت، اقتصاد، و ... آن کشور است و تا حدی که به جرأت می‌توان گفت افزایش قدرت موجب کاهش تهدید و کاهش قدرت موجب افزایش تهدید خواهد شد، در واقع عامل قدرت (به‌ویژه قدرت مردم‌محور) در تولید پایدار بازدارندگی راهبردی نقشی بنیادین و اولیه را بر عهده دارد. از طرفی چالش‌هایی نیز در محیط امنیتی وجود دارند که به مجموعه اقدامات، کنش‌ها یا وضعیت‌ها و پدیده‌هایی که زیان عمومی و یا ترکیبی از سود و زیان را در سطح محیط امنیتی تولید نماید و نسبت وثیقی با امنیت داشته باشد چالش‌های امنیتی گفته می‌شود. بنابراین چالش‌هایی که مربوط به یک کشور واحد (کشورها و بازیگران امنیتی‌ساز غیردولتی) یا مرتبط با روابط خاص دو واحد باشد و از قابلیت تسری و یا تأثیرات درون مجموعه‌ای برخوردار نباشد چالش‌های امنیتی نامیده نمی‌شود. منشأ یا محل رویش و ظهور چالش‌ها می‌تواند در سطوح یا مختلف مانند ابرمجموعه‌ها، مجموعه‌های منطقه‌ای یا مجموعه‌های پیرامونی باشد اما در یک مجموعه مثلاً منطقه‌ای خود را نشان دهد و به‌عنوان یک چالش بر این مجموعه تأثیر مشهود داشته باشد.

الگوی بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی در محیط امنیتی

پیشنهاد:

۱- ارتقاء ایمنی محیط مورد قبول همه کشورهای پیرامونی است. لذا نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران (وزارت امور خارجه و دفاع) در این راه تردید به خود راه نمی‌دهند که این منطقه متعلق به کشورهای پیرامونی است و کشورهای بیگانه راهی جز خروج از منطقه ندارند. بنابراین با مد نظر قرار دادن کلیه عوامل حاکم بر الگو می‌تواند به صورت یک دسته‌بندی مناسب در جهت تقویت و ارتقاء سازمان‌های نظامی و ملی و در تعاملات بین‌المللی مورد توجه و در وزارت‌خانه‌ها تسری یابد.

۲- در خصوص بازدارندگی راهبردی جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه توان سازمان‌های نظامی نظام مقدس و انقلاب اسلامی عده‌ای تلاش می‌کنند ولو با تبلیغات کاذب و ترفندهای سیاسی آن را مخدوش کنند. لذا نیروهای مسلح با همکاری سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های وابسته باید با تهیه آمایش‌ها و رزمایش‌های متشکله از اصول بازدارندگی راهبردی ضمن تقویت جمهوری اسلامی ایران در جایگاه منطقه‌ای، پیام قادریت و استحکام درونی به قدرت نظامی داخلی را به کشورهای منطقه و سایر مناطق اعلام و محیط را با همکاری سایر کشورهای دوست و برادر امن نگهداشت.

۳- توان پشتیبانی از تولید ملی و تداوم آن در حمایت از توان نظامی به عنوان یکی از منابع در بازدارندگی راهبردی در دستور کار وزارت دفاع و صنایع مربوطه و شرکت‌های دانش بنیان منظور و به‌همین دلیل با توانایی حفظ زیرساخت‌های حیاتی لزوم توجه به تولیدات ضروری برای دفاع نظیر انرژی، حفظ زیرساخت‌های مربوطه را از طریق پراکندگی در توزیع و آمایش مناسب در ساخت و سازهای جدید نمایان می‌سازد. این امر با محوریت سازمان‌های نظامی باید تداوم یابد.

نوآوری تحقیق:

این تحقیق حاوی نوآوری با ارزشی در مقوله ذیل می‌باشد:

- با توجه به تحقیق صورت گرفته، بازدارندگی راهبردی سازمان‌های نظامی در محیط امنیتی، ابعاد و عواملی احصا شد که نشأت گرفته از محیط امنیتی پیرامونی و بین‌الملل سازمان‌های نظامی است که در واقع سطح تحلیلی محیط‌ها را با توجه به الگوهای امنیتی بررسی و مورد مذاقه قرار داد و نتایج به صورت مناسب در اختیار مخاطب قرار داده و متولیان این حوزه (سازمان‌های نظامی) می‌توانند بر مبنای آن معماری دفاعی امنیتی را برنامه‌ریزی نمایند.

منابع

الف - فارسی

- بیانات و رهنمودای رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)؛
- احدی، محمد و محمد شاه‌محمدی (۱۳۹۷)، «طرح راهبردی دفاع سایبری جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌ی بازدارندگی، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، سال هشتم، شماره‌ی ۳۱، تابستان ۱۳۹۷، ص ۲۲۵ ص ۲۵۲.
- اقبالی، کاظم (۱۳۸۲)، «الگوی تعاملی اصول بازدارندگی بر مبنای فرامین فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی)»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ام‌الیوت، جفری و رجینالد، رابرت (۱۳۷۸)، «فرهنگ اصطلاحات سیاسی و استراتژیک»، ترجمه‌ی میرحسین رئیس‌زاده، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- بیلیس، جان (۱۳۸۳)، «جهانی شدن سیاست»، جلد ۱، ترجمه‌ی ابوالقاسم راه‌چمنی، تهران، ابرار معاصر، چاپ اول.
- بلیس، جان و استیو اسمیت (۱۳۸۳)، «جهانی شدن سیاست، روابط بین‌الملل در عصر نوین»، ترجمه ابوالقاسم راه‌چمنی و دیگران؛ تهران؛ مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- بی‌نا (۱۳۸۸)، «روش‌شناسی محیط امنیتی»، گروه مرکز تحقیقات استراتژیک و مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- چینی، حبیب (۱۳۸۲)، «امکانات، محدودیت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات در برابر امنیت اقتصادی»، چاپ اول، تهران، مجموعه مقالات همایش راه‌کارهای توسعه امنیت اقتصادی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی،
- دوثرتی، جیمز (۱۳۷۲)، «نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل»، جلد دوم، ترجمه‌ی علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران، قومس.
- دهقانی، علی‌اصغر (۱۳۹۷)، «بازدارندگی سایبری در امنیت جهانی: تهدید سایبری روسیه و چین علیه زیرساخت‌های حیاتی آمریکا»، فصلنامه‌ی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، سال هشتم، شماره‌ی ۴ (۵۰ پیاپی)، تابستان ۱۳۹۶.
- رحمانی، منصور (۱۳۷۰)، «تجزیه و تحلیل سیاست خارجی»، تهران، دانشکده‌ی وزارت

- امور خارجه.
- رفیعی، سیدکمال‌الدین (۱۳۸۷)، «قدرت نرم، تحلیل راهبردی»، دفتر مطالعات و امور دفاعی، تهران، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۹)، «گزارش بررسی و تجزیه و تحلیل جامع تئوری بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران در برابر آمریکا با توجه به تمامی شاخص‌ها، اهداف راهبردی و توانمندی‌های کشور»، تهران، پژوهشکده‌ی امنیت ملی.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۸)، «الگوی بومی تأمین امنیت سرمایه‌گذاری با تأکید بر بُعد اقتصادی»، تهران، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، تابستان ۹۹، ص ۷ الی ۳۱.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۳)، «عوامل مؤثر در سازمان‌دهی سازمان‌های نظامی»، تهران، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، سال ۴، شماره‌ی ۱۴، بهار ۹۳، ص ۱۱۹ ص ۱۴۲.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۹)، «جزوه‌ی درس بازی جنگ راهبردی؛ نظریه‌ی بازی‌ها»، تهران، دانشگاه پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، دانشکده‌ی دفاع ملی، گرایش اندیشه و سیاست دفاعی.
- فریدمن، لارنس (۱۳۸۹)، «بازدارندگی»، ترجمه‌ی عسگر قهرمان‌پوربناب و روح‌الله طالبی‌آرانی، پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی چاپ دوم ۱۳۸۹.
- کالینز، جان‌ام (۱۳۸۱)، «استراتژی نظامی»، ترجمه‌ی عبدالحمید حیدری، تهران، دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)، دوره عالی جنگ سپاه پاسداران.
- کریمی، حمید (۱۳۹۱)، «تبیین الگوی بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات ناهم‌طراز»، تهران، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- گارن‌هام، دیوید (۱۳۷۹)، «ضرورت‌های بازدارندگی»، ترجمه‌ی سعید کافی، دوره عالی جنگ دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول سال ۱۳۷۹.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۳)، «نظریه‌های امنیت: مقدمه‌ای به طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی»، تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران.

- لطفیان، سعیده؛ (۱۳۷۶)، «استراتژی و روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک»، تهران، مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۲)، «تنوری‌های جدید در روابط بین‌الملل»، تهران، دانشکده‌ی علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۰)، «طرح دفاع ملی موشکی آمریکا»، تهران، فصلنامه‌ی سیاست خارجی، سال پانزدهم، تابستان ۱۳۸۰، ص ۵۱ ص ۷۸.
- میر معزی، سیدحسین (۱۳۹۰)، «نظام اقتصادی اسلام»، چاپ اول، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۶۹)، «تحولات روابط بین‌الملل»، تهران، قومس.

ب- انگلیسی

- Alexander Wendt (1987), "*The Agent-Structure Problem in International Relation Theory*", International Organization 41, No. 3, (1987), pp. 335-70.
- Barry Buzan and Ole Waver (2003), "*Regional and Power the Structure of International Security*", Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 43.
- Colin S. Gray, (2000), "*Military & Strategic Studies; Peace Studies, Comparative Strategy*", Volume 19, Issue 3 July.
- Hudson Institute (1971), "*The Nature of General War, HI-1 ۵۳۷-BN*" (Croton-on- Hudson, NY: November 5), 5 (Chart 2).
- Kharyapin, A. L. (2005), "*Conceptual Principle of Strategic Deterrence*", Military Thought.
- Michael Doyle (1986), "*Liberalism and World Politics*", American Political Science Review ۸۰, No. ۴, (۱۹۸۶), pp. ۱۱۵۱-۶۹.
- Ned Lebow, Richard (2007), "*Coercion Cooperation, and Ethics in International Relations*", Routledge, Newyork.
- Peter J. Katzenstein (1996), "*The Culture of National Security: Norm and Identity in World Politics*", New York: Columbia University, 1996, Chaps. 4, 6, 9.
- Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt, and Yeter J. Katzenstein (1996), "*Norms, Identity, and Culture in National Security*", in *The Culture of National Security*, Peter Katzenstein, New York: Columbia University Press, 1996, pp. 37-42.

- Scruton, Roger(2007), *"The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought"*, 3rd edition, Palgrave Macmillan, New york.
- Terriff, Rerry and others(1999), *"International Relation Security Studies, in Security Studies today"*, London, Polity press.
- Wirtz, James J. (2005), *"Disarmament, Deterrence and Denial, Comparative Strategy"*. Vol. 24, Issue 5.